

TOMASZ MALISZEWSKI, MAŁGORZATA ROSALSKA (RED.), *Uniwersytety ludowe – pomiędzy starymi a nowymi wyzwaniami*, Kaszubski Uniwersytet Ludowy w Wieszcu, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016, ss. 408.

Recenzowana publikacja jest wieloautorską monografią poświęconą zagadnieniu ruchu uniwersytetów ludowych w Polsce. Zbiór 20 artykułów poprzedza *Wstęp*, w którym Redaktorzy tomu, wprowadzając czytelnika w problematykę książki, zaznaczają:

(...) uniwersytet ludowy postrzegamy nie tylko jako ofertę w zakresie rozwiązań organizacyjnych w obszarze edukacji dorosłych, ale także – a może przede wszystkim – jako sposób myślenia o rozwoju, celach edukacji, relacji dorosły uczeń i dorosły nauczyciel, podmiotowości jednostki, demokratyzacji edukacji itp. (s. 9).

Motywy przewodnim publikacji jest więc nie tyle instytucja uniwersytetu ludowego, co raczej idea edukacji dorosłych w formie uniwersytetu ludowego.

Pracę podzielono na pięć części. Pierwszą część, zatytułowaną *Wątki wprowadzające*, otwiera tekst *Uniwersytety ludowe następstwem ruchu przebudowy społeczno-gospodarczej wsi* Tadeusza Aleksandra. Autor, wybitny znawca problematyki oświaty dorosłych, swoją uwagę poświęca ruchowi agrarnemu jako doktrynie społecznej leżącej u podstaw rozwoju uniwersytetów ludowych w Polsce i Europie. Jest to ciekawy i cenny poznawczo wywód porządkujący informacje na temat początków uniwersytetów ludowych.

Historii uniwersytetów ludowych dotyczy również drugi rozdział, autorstwa Wiesława Jamrożka, *Uniwersytety ludowe w kształceniu pozaszkolnym młodzieży wiejskiej Polski międzywojennej*. Autor przedstawia ruch uniwersytetów ludowych jako ważną formę oświaty pozaszkolnej w okresie II Rzeczypospolitej, opisuje profile kształcenia instytucji w Dalkach, Szycach, jak również przywołuje koncepcję „chłopskiej szkoły” Ignacego Solarza. Tekst w dużej mierze ma charakter faktograficzny, dzięki czemu stanowi rzetelne wprowadzenie do dalszych rozważań nad istotą uniwersytetów ludowych.

Pierwszą część książki zamyka rozdział *Model uczenia się w uniwersytecie ludowym. Od praktyki do teorii* Krzysztofa Pierścieniaka. Autor przedstawia postu-

laty pedagogiczne M.F.S. Grundtviga dotyczące idei szkoły dla życia, by następnie przyjrzeć się sposobom ich realizacji m.in. przez ks. A. Ludwiczaka oraz I. Solarza w kolejnych dekadach istnienia wszechnic ludowych. Tekst jest nie tylko obszerny, ale i ciekawy, dobrze koresponduje z zagadnieniami poruszanymi w tej części książki. Można mieć jedynie zastrzeżenie, że artykuł został już raz opublikowany w 2002 roku, nie pomniejsza to jednak jego wartości merytorycznej.

Drugą część książki, zatytułowaną *W kręgu katolickich uniwersytetów ludowych*, rozpoczyna tekst: *Miejsce katolickich uniwersytetów ludowych w edukacji mieszkańców polskiej wsi w dwudziestoleciu międzywojennym* Tomasza Maliszewskiego. Autor, niekwestionowany ekspert w dziedzinie uniwersytetów ludowych, opisuje okoliczności powstania dziewięciu tego typu placówek w II RP oraz przytacza interesujące fakty z okresu ich działalności. Zastrzeżenia może budzić jedynie tytuł rozdziału, który nie do końca odpowiada jego treści.

Tekst Ks. Jan Zieja i jego działalność edukacyjna na Pomorzu Środkowym Zdzisława Machury dotyczy działalności oświatowej śląskiego kapłana, w wyniku której w 1946 roku powstał Uniwersytet Ludowy w Słupsku. Rozdział ma charakter kronikarski (swoją wywód Autor w dużej mierze opiera na kronice parafii św. Ottona w Słupsku), co niewątpliwie dodaje mu oryginalności, szczególnie, że całości dopełnia kilka zdjęć.

W kolejnym rozdziale, autorstwa Janusza Mierzwy i Joanny Truszkowskiej: *Ludowy Uniwersytet Katolicki Archidiecezji Przemyskiej* (LUK AP – 2000-2003). *Studium przypadku*, opisano genezę powstania i działalność tytułowej placówki w pierwszych latach XXI wieku. Tekst jest bogato obudowany literaturą, co warte podkreślenia – również duńską. Czytelnikowi może brakować odniesienia do współczesności, choćby krótkiej informacji, czy w 2016 roku opisywany uniwersytet ludowy nadal istnieje?

Rozdział autorstwa Agnieszki Jaworskiej, *Katolickie uniwersytety ludowe w Polsce w latach 90. XX wieku i początkach XXI wieku* to w zasadzie zbiór informacji na temat, kiedy powstały i kiedy przestały istnieć poszczególne uniwersytety ludowe. Wydaje się, że opracowanie nie wnosi do prezentowanej w książce problematyki wiele nowego, zastrzeżenia może budzić również brak odniesień do literatury.

Drugą część publikacji zamyka tekst Małgorzaty Rosalskiej, *Dynamika rozwoju katolickich uniwersytetów ludowych w III Rzeczypospolitej*, z którego wynika, że współcześnie polskie uniwersytety ludowe przechodzą kryzys. Autorka określa możliwe przyczyny takiego stanu rzeczy, formułuje kilka postulatów. Jest to bez wątpienia interesujący wywód, co najważniejsze – nawiązujący do teraźniejszości.

Kolejną część książki, zatytułowaną *Uniwersytet Ludowy – idee, koncepcje i rozwiązania praktyczne*, otwiera rozdział: *Światopogląd Grundtviga w świetle polskich tłumaczeń jego pism – implikacje dla ruchu uniwersytetów ludowych*, autorstwa Piotra Kowzana. Autor poddaje analizom wybrane teksty M. Grundtviga,

w efekcie czego pokazuje „szereg raf, o które rozbić się może projekt edukacji dorosłych” (s. 186). Lektura opracowania pozwala odpowiedzieć na pytanie, dlaczego współczesnym uniwersytetom ludowym nie jest łatwo nawiązać do myśli i przekonań ich twórcy.

Lucjan Turowski w rozdziale: *Wychowanie estetyczne w ujęciu teoretycznym i w doświadczeniu Zofii Solarzowej* przedstawia autorską koncepcję wychowania estetycznego działaczki, sprowadzającą się do przetwarzania doświadczenia życiowego w sztukę („teatr z głowy”). Przytaczane w tekście fragmenty pamiętnika Z. Solarzowej pozwalają czytelnikowi lepiej zrozumieć istotę prezentowanej koncepcji oświatowej.

W rozdziale zatytułowanym *Uniwersytety ludowe w koncepcji pedagogicznej Feliksa Popławskiego* Iwona Błaszczak skupia się na życiu oraz działalności zawodowej i społecznej współtwórcy uniwersytetów ludowych w Polsce w okresie międzywojnia. Pomysł przypomnienia dorobku pedagogicznego F. Popławskiego zasługuje na pochwałę, jednak trudno oprzeć się wrażeniu, że omawiana koncepcja wychowania nieco się w tekście rozmywa, bowiem Autorka zbyt często odwołuje się do założeń innego twórcy – Ignacego Solarza.

Maria Radziszewska w rozdziale *Uniwersytety Ludowe na Warmii i Mazurach w PRL* opisuje działalność dwóch uniwersytetów ludowych w północno-wschodniej części kraju w okresie powojennym. Autorka, przybliżając specyfikę ludności zamieszkującej region, wspomina o szczególnej roli kursów repolonizacyjnych prowadzonych w placówkach. Opracowanie jest obszerne i bogato obudowane bibliografią, czytelnik znajdzie w nim również informacje na temat słuchaczy wspomnianych uniwersytetów.

Rozdział zatytułowany *Od Uniwersytetu Wiejskiego Ziemi Krakowskiej do Centrum Kultury Wsi Polskiej im. Wincentego Witosa w Wierchosławicach* Janusza Skickiego to bardzo ciekawie opisane dzieje Uniwersytetu Ludowego w Wierchosławicach od 1936 do 2011 roku. Mimo niesprzyjających warunków politycznych, mnożących się trudności, działacze ludowi i mieszkańcy gminy przez kolejne pokolenia walczyli o utrzymanie instytucji. Przytaczane przez Autora fragmenty artykułów z prasy regionalnej oraz cytaty z rozmów prowadzonych z uczestnikami ówczesnych wydarzeń oddają klimat realiów społecznych, w których przyszło Uniwersytetowi funkcjonować.

W kolejnym rozdziale: *Perspektywy uniwersytetów ludowych w XXI wieku. Szanse i zagrożenia* Zofia Kaczor-Jędrzycka ukazuje pedagogię uniwersytetów ludowych jako odpowiadającą potrzebom również współczesnych pokoleń. Autorka twierdzi, że młodzi ludzie szukają w wirtualnym świecie tych samych wartości, które leżą u podstaw koncepcji wychowania, do której odwołują się uniwersytety ludowe. Tekst stanowi cenny głos w dyskusji nad współczesną kondycją i przyszłością uniwersytetów ludowych.

Na czwartą część książki, zatytułowaną *Uniwersytet ludowy w polskich czasopiśmiech pedagogicznych*, składają się trzy opracowania. W rozdziale: *Czasopismo „Oświata Dorosłych” jako źródło do dziejów uniwersytetów ludowych* Eleonora Sapia-

Drewniak analizuje publikacje dotyczące uniwersytetów ludowych, które ukazały się na łamach wspomnianego czasopisma andragogicznego w latach 1957-1980. Przydatność tekstu dla osób zajmujących się tematyką uniwersytetów ludowych wydaje się oczywista. Jedyne zastrzeżenie może budzić fakt, że artykuł był już wcześniej publikowany, jednak nie umniejsza to jego wartości.

W rozdziale *Popularyzacja działalności polskich uniwersytetów ludowych w latach 1921-1939* Jan Wnęk opierając się na treściach zawartych w czasopismach, książkach i prasie z okresu międzywojnia omawia cele, programy kształcenia, zasady funkcjonowania tych placówek. Poczyniona przez Autora kwerenda piśmiennictwa dowodzi, jak dużym zainteresowaniem społecznym w okresie międzywojnia cieszyły się uniwersytety ludowe. Tekst jest cenny przede wszystkim ze względu na bogatą bibliografię.

Okresu przedwojennego dotyczy również rozdział: *Wiejskie Uniwersytety Ludowe na łamach miesięcznika „Prasa Oświatowa” w latach 1935-1939* Teresy Gumuły. Autorka pisze o okolicznościach powstania pisma, poruszanej na jego łamach problematyce (pozaszkolna oświata dorosłych) oraz o przyczynianiu się miesięcznika do rozwoju kultury ludowej. Opracowanie z pewnością zainteresuje badaczy historii oświaty dorosłych.

W ostatniej części książki, zatytułowanej *Z ziemi pomorskiej*, umieszczono teksty nawiązujące do wątku Pomorza, co wydaje się zrozumiałe, z uwagi na fakt, że „(...) to właśnie środowisko zlokalizowanego w tym regionie kraju Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego podjęło się trudu koordynacji wszystkich prac związanych z powstawaniem tej monografii (...)” (*Wstęp*, s. 11). Cezary Obracht-Prondzyński w rozdziale *Dziedzictwo kulturowe polskiej wsi – konteksty edukacyjne. Casus Pomorza* zwraca uwagę na współczesny sposób przedstawiania tradycji pomorskiej (m.in. mitologizacji wsi), a następnie zadaje pytanie odnośnie wynikających z tego konsekwencji dla praktyk edukacyjnych. Tekst nie dotyczy bezpośrednio uniwersytetów ludowych, jednak odwołuje się do środowiska, w którym ta forma oświaty dorosłych jest zakorzeniona.

Działalność hufców wiejskich Powszechnej Organizacji „Służba Polsce” w powiecie starogardzkim w latach 1948-1955 to tytuł kolejnego rozdziału poświęconego ziemi pomorskiej. Opierając się na źródłach archiwalnych, Paweł Śpica ukazuje aktywność oraz ideologiczny charakter organizacji zrzeszającej młodzież wiejską, organizacji stanowiącej niejako konkurencję dla uniwersytetów ludowych w owym czasie.

Ostatni tekst autorstwa Marka Byczkowskiego *Postowie: Kilka refleksji o (Kaszubskim) Uniwersytecie Ludowym z perspektywy ponad trzech dekad osobistych doświadczeń* stanowi głos w dyskusji nad terażniejszą kondycją uniwersytetów ludowych. Głos o tyle ciekawy, że należący do dyrektora Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego. Aż żal, że w publikacji nie znalazło się więcej tekstów przedstawiających punkt widzenia osób praktycznie związanych z ruchem uniwersytetów ludowych.

Recenzowana publikacja ma wiele walorów. Pozwala czytelnikowi usystematyzować wiedzę na temat uniwersytetów ludowych jako formy pozaszkolnej oświaty dorosłych, poznać uwarunkowania powstawania i działalności ruchu, docenić jego rolę w zabieganiu o wzmocnienie i emancypację społeczną wsi. Lektura książki stwarza również okazję do zgłębienia założenia koncepcji wychowawczych leżących u podstaw uniwersytetów ludowych, a także poznać sposoby realizacji grundtvigowskiej idei szkoły dla życia. Wśród zgromadzonych w opracowaniu informacji przeważają jednak te o charakterze historycznym. Tomasz Maliszewski i Małgorzata Rosalska we *Wstępie* piszą:

Niniejsza książka jest więc efektem namysłu nad przeszłością, teraźniejszością i przyszłością uniwersytetów ludowych (...) (s. 8).

W mojej opinii, w publikacji za mało jest odniesień do współczesności i przyszłości, których przystępując do lektury byłam bardzo ciekawa. Tym bardziej że, jak pisze M. Byczkowski, zdania co do przyszłości ruchu uniwersytetów ludowych w kraju są podzielone (s. 407). Czy rzeczywiście, jak twierdzą niektórzy, wypełniły już one swoją misję dziejową? Często zadaję sobie to pytanie w drodze do pracy, kiedy mijam gmach nieistniejącego już Uniwersytetu Ludowego w Sycach, w którym obecnie mieszczą się ośrodki zdrowia i pomocy społecznej.

Aleksandra Litawa